

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
 ת.ד. 17209 תל אביב 6117102 טל': 054-4436366
 e-mail: cracowassociation@gmail.com
<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>
<https://www.facebook.com/groups/>

גליון 77, יוני 2013 אייר תשע"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

בית מדרש "חברה תהילים" היה לדיסקוטק

צילום: מתאוש סקואצ'ק ל-Agencja Gazeta

במחצית מאי נפל דבר בקז'ימיז'. משכנו של בית המדרש "חברה תהילים" (Chewre Thilim) היה לדיסקוטק בשם "מסקל", ועל פי העתונות המקומית יהיה פתוח כל הלילה ותנוון בו מוזיקת רוק כבדה.

בית המדרש, שנבנה בשנת 1896 ושפתח את דלתותיו לפני כ-120 שנה, ופעל כבית מדרש ושימש גם את משרדי המפלגה הסוציאליסטית היהודית, שוכן בפינת רחובות מייזלסה 18 ובזוג צ'יאלה (Bozego Ciala). בזמן המלחמה נהרס המקום ולאחריה שימש כסטודיו למחול. בשנת 2001 הוחזר הנכס לבעלות הקהילה היהודית, וזו משכירה אותו לשימושים מסחריים.

במהלך השיפוצים במקום נחשפה בקיר הגומחה שבה היה ארון הקודש והתגלו ציורי קיר מרהיבים על הקירות. מסתבר שציורים אלה אינם נחשבים ל"מורשת מוגנת" ואין חובה לשמרם. הקהילה הרפורמית הקטנה הפועלת בעיר ביקשה להשתמש במקום לצרכיה, אך ככל הנראה תוכנית זו לא יצאה לפועל.

הזמנה לאסיפה כללית רגילה

הנכם מוזמנים לאסיפה כללית רגילה אשר תתקיים על פי תקנון העמותה. האסיפה תתקיים ביום רביעי י"ח תמוז תשע"ג 26 ביוני 2013 בשעה 17:00 באולם יצחק שבתיון עירוני ה' רחוב בן יהודה 227 תל אביב (כניסה לחנייה חניס מרחוב הירקון 294).

סדר יום:

דיווח על הפעילות בשנה קודמת
 הצגה ואישור דוחות כספיים לשנת 2012
 בחירות לוועד ולוועדת ביקורת

לאחר האסיפה יוקרן הסרט "גבירטיג" (דובר פולנית וכתוביות באנגלית), שהופק במלאת 70 שנה להרצחו של המשורר הדגול מרדכי גבירטיג, באקציה של יוני 1942 שנערכה בגטו קרקוב. הסרט הופק על ידי הסניף הקרקובאי של הטלוויזיה הפולנית TVP בשיתוף עמותת וינה-קרקוב לתרבות. מפיקת הסרט היא גב' סופיה בקלן והבמאי הוא פיטר שלשה. אורך הסרט: 60 דקות. הסרט יוקרן בישראל החל משנת 2014, וארגון יוצאי קרקוב בישראל קיבל רשות מיוחדת להקרנת הסרט לחברי הארגון.

פתיתים

חברנו נחום מנור הקדיש זמן ומאמץ על מנת לאסוף מידע רב ומגוון ככל האפשר על מחנה המוות בלוץ', בו ניספו הוריו ובני משפחתו וכן רבים מקהילת יהודי קרקוב, בגירוסים של יוני ואוקטובר 1942. את עבודתו המרשימה ורבת ההיקף של נחום מנור אפשר לקרוא באתר <http://www.iddish.co.il/Download.aspx?id=126>

בית הכנסת שבעיר ברדפורד שבצפון אנגליה תרם ספר תורה לקהילת קרקוב, אחד מתוך חמישה ספרי תורה שהיו ברשותו. מסתבר שלאור הירידה המשמעותית במספר החברים האורתודוקסים בקהילה, שבעבר פרחו ושגשגו, ולאור העובדה שאין במקום אפילו מניין, החליטו חברי הקהילה לתרום את ספרי התורה שברשותם לקהילות מתחדשות.

המכון למדעי היהדות באוניברסיטה היגלונית בקרקוב, בשיתוף עם הוועדה להיסטוריה ותרבות של יהודים ומוסדות אקדמיים נוספים בפולין, גרמניה ואוקראינה מקיימים סדנא בינלאומית בנושא "תרבות יהודית-גרמנית בגליציה". הסדנא תתקיים בקרקוב, ב-11-13 ביוני ש.ז.

מסוף המאה ה-18 השפיעה התרבות היהודית-גרמנית השפעה יוצאת דופן על יהודי פולין ומזרח אירופה, והשפעה זו היתה חזקה במיוחד בגליציה, שהיתה נתונה לשלטון האוסטרו-הונגרי לאחר חלוקת פולין.

בסדנא ידונו ההשפעות על ההיבטים הדתיים, החיים הקהילתיים, הספרות, התרבות, תנועות אידאולוגיות וחיי היום יום.

קורותיו של נפתלי אריאן (המשך מגליון 76)

זה לא נמשך הרבה זמן כי העבירו אותי לעבודה אחרת, ליציקת חלקים טרומיים מבטון להקמת מקלטים. עבודה זו הייתה קשה, בחוץ מתחת לכיפת השמיים בגשם ובקור. הגוף שלי נתמלא שוב פורונקלים ולא הצלחתי לקבל טיפול רפואי, כי פחדתי שישלחו אותי עם הבלתי כשירים לעבודה, ופירושו היה-מוות.

בחודש מאי 1944 העבירו אותי למחנה שעל יד העיר גליביץ "גליביץ 1", אותו ניהל אס.אס בשם אוטו מול. זה היה מחנה אכזרי נורא. אותנו העסיקו בהקמת המחנה עצמו. היינו מקימים צריפים וגדרות עם חוטי תיל שעובר בהם זרם חשמלי במתח גבוה, ויסודות בטון עמוקים, להקשות על חפירת תעלות מתחת לגדר לצורך בריחה מהמחנה, וגם מגדלי שמירה מסביב למחנה. בלילות היו עורכים לנו שומרי האס-אס "פוסקונטרול", בדיקת ניקיון הרגלים וזה לשם השעשוע שלהם. מי שרגלו מלוכלכת קיבל מכות ונשלח לרחוץ אותן ולחזור עם רגליים נקיות, אך אסור היה לנעול נעליים, כי יציאה בלילה, בבגדים ובנעליים, פירושו ניסיון בריחה. ולחזור יחף על שבילים עשויים עפר וברגליים נקיות - זה היה בלתי אפשרי, ואז - שוב מנה של מכות.

אלה שעבדו במפעלים מחוץ למחנה קיבלו נעלי עור במקום נעלי העץ שהיו מרעישים בשעת ההליכה, כדי לא להפריע לשינה של תושבי העיר. לא הרבה זמן נהניתי מהם, כי לאחר מספר ימים הם נגנבו ממני בלילה, למרות שישנתי עליהם במקום כרית תחת ראשי. הנעלים היו כמעט חדשות ובצבע אדום. סחורה שאפשר להחליף בעד מזון במפעלים שעבדנו.

בימי ראשון לא יצאנו לעבודה במפעלים והיו עורכים לנו בדיקת ניקיון כללית ע"י מפקד המחנה, מול. אם נמצא מישהו לא מגולח או לא מסופר די קצר, זאת אומרת שאת שער ראשו היה אפשר לתפוס בקצות האצבעות, היו מענישים את כל המחנה ומוצאים כל מיני עבודות בהעברת אבנים ממקום למקום מחוץ או בתוך המחנה.

שומרי האס-אס זעמו, כי מנוחת יום ראשון הופרעה, והם היו צריכים ללוות אותנו ולשמור עלינו מאחר שרוב העבודות נעשו מחוץ לגדרות המחנה. היינו מקבלים מכות רצח אם האבן הייתה קטנה מדי או גדולה מידי. תמיד מצאו סיבה להתעלל בנו - פה הכפתור לא סגור או חסר, הדרגשים לא היו מסודרים מספיק טוב. ישנו בדרגשים של 3 קומות על שק עם קש ושמיכה, וזה היה חייב

להיות ממש מגוהץ ישר כשולחן, ואם נמצא גרגיר של קש שנפל מדרגש עליון, אז בחזרנו מהעבודה לא קיבלנו את מנת האוכל, רק מנת מכות. היו לנו לוחות עץ עם ידית ברוחב של הדרגש (דומה לקרש של טייחים) ובלוח הזה היינו צריכים לישר את השמיכה שמעל השק עם קש וזה לא תמיד היה מוצלח.

היינו מצומקים מחוסר מזון, והיו גם אנשים נפוחים מרעב. המזון שלנו היה מורכב מ-100 גרם לחם ליום, עם כפית ריבה או משהו אחר למריחת הלחם, ספל מים חומים ולפעמים גם חמים שנקרא קפה, ומרק דליל מירקות מיובשים שמעולם לא היו מבושלים. הוצאה גזרה שאסור לאכול את המרק בכף, כי נמצא אצל מספר אנשים, שהידית של הכף הייתה מושחזת בצורת סכין, ונעזרו בה לחלק את מנת הלחם לארוחה נוספת. גם בכף עשויה עץ אסור היה להשתמש והיינו נאלצים ללגום את המרק ישר מהקערה.

הוחלט להקים במחנה תיאטרון שכן היו מספר אנשים כישרוניים שהיו שחקנים או זמרים בארץ מוצאם. בהתחלה זה היה שינוי מעניין, אך הגרמנים דרשו שנמלא את האולם בכל ערב של הצגה, כי היו מוזמנים אנשים מבחוץ. מי שלא בא לתיאטרון הפסיד מנת מזון של אותו יום. בשעת המסדרים היו מכריזים: "אם אתם לא באים לתיאטרון, לא תקבלו את האוכל שלכם". ברוב המקרים האוכל חולק לנו רק ביציאה מהאולם ששימש לתיאטרון.

ושוב העבירו אותי למקום עבודה אחר, בקצה השני של העיר גליביץ, לקבוצה שנקראה, "שטרף קומנדו" (מחלקת עונש). היינו 12 אסירים שיוצאים במכונית משא עם 6 שומרי ס.אס ושני קאפו ומנהל עבודה גרמני. העבודה נעשתה בשטח הפתוח ולכן היו כל כך הרבה שומרים לקבוצת עובדים כה קטנה, וזה לא היה לטובתנו.

גם סדר היום השתנה לרעה, את מנת הלחם היינו מקבלים במקום העבודה עם קצת קפה קר, כי היינו מביאים אותו מהמחנה. את המרק היינו מקבלים במחנה בשובנו מהעבודה ומובן שגם הוא היה קר והרבה פעמים גם חמוץ, כי לפני הארוחה היינו צריכים להיות במסדר ערב שלפעמים נמשך מספר שעות. אני הייתי הצעיר בקבוצה ואפילו בכל מחנה גליביץ. קאפו ריחם על השומרים הגרמנים ובחר בי שאכין להם שתייה חמה קפה. כך קיבלתי תפקיד חדש להכין ולחלק קפה בין

השומרים כי להם היה אסור לנטוש את מקום השמירה. תפקידי הנוסף היה לשמור על ניקיון המקום בו היינו מתאספים להפסקת הצהרים ולחלק את המרק בין העובדים.

בחודש ינואר 1945 חוסל המחנה בשל התקרבות הצבא הרוסי ויצאנו לדרך. חלק ממלאי המזון שהיה במחנה חולק בין האסירים, והיתר הועמס על מזחלת שלג עם צמד סוסים. אבל לא לפני שכל האנשים שלא היו בקו הבריאות חוסלו מאחורי הצריף ששימש למטבח, יותר ממאה איש. ליתר האסירים הובהר שכל פיגור או יציאה מהשורות דינו מות. ההליכה הייתה מייגעת. הלכנו יותר מ-16 שעות ביום בלי הפסקה, והגענו למחנה "בלכהמר", משם הוצעדנו ל"גרס רוזן" ומשם לעיר ויימר.

מחנה בוכנוולד היה מחנה לשבויים פוליטיים ונרמז לנו שאפשר לערוך חשבון עם הקאפו או עם אחרים שלא התנהגו אלינו בצורה אנושית, אבל לצערנו, כל אלו שהיה לנו אתם חשבון נשאר במחנה גרוס רוזן ומשם נשלחו לחזית.

איש לא חקר, איש לא בדק, איש לא הגיב. רק בשעת המסדר היו מדווחים על מספרים: נוכחים כך וכך, מאושפזים בחדרי חולים, מתים כך וכך, ואז בודקים את המאזן, אם מתאים המספר הכולל. כשהמספרים התאימו, היו משחררים את המסדר. אם לא, המשכנו לעמוד שעות עד שהמספרים התאימו. רוב הזמן היינו מסתובבים באפס מעשה. פעם אחת יצאתי לעבודה לפינוי הריסות לאחר הפצצות בעיר ויימר.

בתחילת חודש אפריל 1945 נפוצה שמועה במחנה ששריון אמריקני נמצא בקרבת העיר "ויימר", כ-6 ק"מ מהמחנה שלנו. שמענו הד של תותחים המתקרב ומתגבר. קשה היה לתאר את השמחה. כולם רקדו והתנשקו. למעשה המחנה שוחרר על ידי שבויים רוסים שהיו במחנה והם הצליחו לפרוק מנשקם מספר שומרים גרמנים שבמחנה, רובם היו זקנים או מוגבלים, כי את הצעירים והבריאים לקחו לחזית, וכך השתלטו על יתר השומרים ולקחו אותם בשבי על מנת לעשות להם לינץ' פומבי.

יכולתי לסגת עם הצבא האמריקני כי לפי ההסכם, לחלק זה של גרמניה נכנס הצבא הרוסי, אבל אני רציתי לחזור לפולניה לחפש את בני משפחתי הניצולים. לצערי, פרט לדודי, אחיה של אימי, ישראל, (איזיק) המהנדס, לא נותר איש בחיים. חזרתי לקרקוב.

יומנה של שרה שנירר

אחת הנשים הידועות ביותר בעולם היהודי היא שרה שנירר: מחנכת, מורה, סופרת יידיש אורתודוקסית,

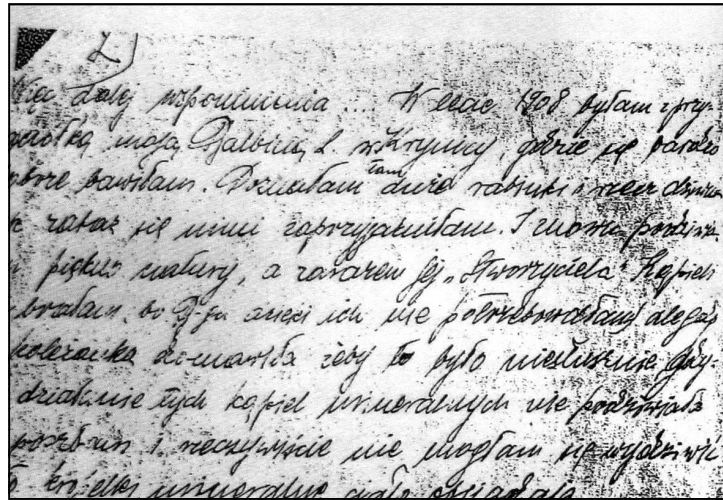
מחזאית ומייסדת רשת בית יעקב לחינוך חרדי לבנות, אותו יסדה בשנת 1918. שנירר נחשבת לחלוצת הכתיבה הספרותית לבנות דתיות: היא פרסמה כ-20 כרכים ביידיש: סיפורת, ספרי ילדים, מחזות, מאמרי חינוך והדרכה דתית ופרקי מוסר. אלה נדפסו בעתונות הילדים הדתית בפולין וחלק תורגם גם לעברית.

בכנס בקרקוב, בנושא "פולניות, יהודיות, אמנציפציה

קרקובאית – היסטוריה והווה לשוויון וגיוון", סיפרה יואנה פביאנצוק על יומן שכתבה גב' שנירר, ולא היה ידוע עד כה, וממנו אפשר ללמוד על האשה שרה שנירר ולא רק על פעילותה בהקמת בית הספר לבנות "בית יעקב". מעט ידוע על חייה האישיים של גב' שנירר: נולדה בקרקוב ב-3 באוגוסט 1885 למשפחה חרדית של חסידי בעלו ולמדה בבית ספר פולני. בגיל צעיר עבדה כתופרת ובמקביל השלימה את לימודיה בחינוך וביהדות. נישאה אך לא היו לה ילדים, ונפטרה בשנת 1935 בקרקוב. כל המידע האחר עליה הוא על הפעילות בקשר עם בית הספר לבנות. הסקרנות ללמוד עוד על חייה של שרה שנירר הביאה את גב' פביאנצוק לחפש חומרים בארכיוני קרקוב, בספריות השונות ובעיקר בספריית האוניברסיטה היגלונית. כך הצליחה למצוא את כתובת מגוריה, לאתר את בקשתה, הכתובה בכתב ידה, לקבלת תעודת זהות, ואת "העץ הגנאולוגי" של כל משפחתה. מידע נוסף לא נמצא. ואז נמצא האוצר: גב' פרל ביניש שהיתה תלמידתה של שרה שנירר, ואשר הגרה אחרי המלחמה לארה"ב, הפקידה בידי בנה את יומנה של שרה שנירר, וזה ביקש לדעת מה כתוב ביומן. היומן כתוב בפולנית, למרות שהשפה שבה השתמשה שרה שנירר בחיי היום יום היתה אידיש, והוא כולל כ-40 עמודים בכתב יד קשה לקריאה, העמודים אינם ממוספרים, ולא תמיד ברור מה קודם למה. ביומן, שראשיתו בשנת 1908 כשהיא בת 25, כותבת שנירר על חיי היום יום, בעיות ותהיות, ועל משפחתה.

עשרה צאצאים הביאו לעולם

הוריה של שרה שנירר, בצלאל שנירר סוחר מטרונופול ורוזה לבית לקס, 5 בנים ו-5 בנות. שרה סיימה את בית

הספר היסודי והקדישה שעה שבועית ללימודי דת. מגיל צעיר שאפה להרחיב את ידיעותיה ולימודיה, היתה מאד דתיה באורחות חייה, וקנאה באחיה שיכולים היו ללמוד לימודי תורה וללמוד ב"חדר". כך, ללא מורים, החלה שרה ללימוד – תחילה למדה לימודי דת ואחר כך אפילו פילוסופיה. השתתפה בהרצאות פתוחות לקהל שאורגנו על ידי ארגוני אמנציפציה פולניים ואחרים. בווינה השתתפה בהרצאותיו של הרב שמשון רפאל הירש, וממנו שאבה את הרעיון לפתוח בית ספר לנשים.

העמוד הראשון ביומן חסר, והוא מתחיל במשפט: "בקיץ 1908 הייתי עם חברתי בלבינה ל. בקרינצה, שם בילינו מאד יפה. הכרתי שם, בדרך מקרה, אשת רב והתיידדנו מאד, באמצעותה הכרתי את מכריה..." התענינותן של אחיותיה וחברותיהן בעולם החילוני, בספרות פולנית, תרבות, תאטרון היו גורם נוסף שהביא את שנירר לפתוח בית ספר לבנות, שבו יוכלו הבנות לרכוש גם השכלה כללית ולא רק דתית. וכך היא כותבת ביומנה: "אתמול אחת השכנות גררה אותי להרצאה באוניברסיטה העממית להרצאה של פוטוצקי על הספרות הפולנית החדשה ביותר. אכן מרצה מצוין, נושא טוב ומועבר היטב, אך חשתי מוזר, כלל לא הרגשתי שאני במקומי הנכון. ושוב חשבתי שאולי בנות יהודיות לא צריכות להיות שם כלל. אך מה לעשות? לאן עלי ללכת כשאין ארגון לבנות יהודיות."

בהמשך היומן כותבת שרה על הארגונים הציוניים אבל אין היא שבעת רצון מכך שבהם אין שומרים שבת ומצוות. היא מאד מאוכזבת

ומתוסכלת "היה זה ערב שבת... אפשר להבין מה הרגשתי כאשר ראיתי את אחת הציוניסטיות מדליקה מנורה לנגד עיני, בערב שבת... ואחר כך כבתה אותה. ואנשים אלה אמורים להביא אותנו לארץ הקודש."

ככל הנראה, היומן לא נועד לפרסום, ויתכן ששרה כתבה אותו על מנת לתרגל את השפה הפולנית. ביומנה היא כותבת כי היא עסוקה מאד ותכופות היא מתלבטת האם להקדיש זמן לעבודה או להרצאות, והאם יש אפשרות ליישם את הרעיון שלה ללמד נשים. בסיומו של היומן היא כותבת על תקוותיה ויחסה לדת: "האם

ההורים חושבים פעם שהדוגמה שהם נותנים משפיעה על הילדים. חיי ההורים צריכים להיות אידאל טהור, ספוגים עמוק בדת היהודית, וזאת כדי שילדיהם ילמדו מגיל צעיר אהבה לתורתנו..."

שרה שנירר הגשימה את חלומה. בנובמבר 1917 פתחה בקרקוב את בית הספר הראשון בעולם לבנות אורתודוקסיות. בתחילה שכן בית הספר בבית שבפינת רחוב קרקובסקה והקדושה קתרוז'ינה, המקום בו שכן בית המלאכה לתפירה של שנירר, ולמדו בו 25 בנות.

בשנת 1918 פתחה שנירר את ארגון "בית יעקב", ובמהרה גדל מספר התלמידות במוסד בקרקוב ונפתחו מוסדות לימוד נוספים. לפני מלחמת העולם השנייה היו בפולין 250 בתי ספר שהשתייכו לרשת בית יעקב, ובהם למדו 38,000 תלמידות (היום לומדים במוסדות בית יעקב ברחבי העולם למעלה מרבע מיליון תלמידות).

משכנו האחרון של בית הספר בקרקוב היה ברחוב סטניסלבה 10, ובחזית הבניין שלט לזכר המוסד והמייסדת. היום הבניין שייך לקהילה היהודית בעיר, שופץ ויוקם בו מוזיאון לזכרה של שרה שנירר ופעילותה, וארכיון ובו מאגר שמות הבוגרות, ההיסטוריה של בית יעקב, מסמכים וסרטים. חלקו האחר של הבניין יוסב למלון לצעירים ישראלים ויהיה בו מטבח כשר ומסעדה. בקומה העליונה של הבנין יהיה גם בית כנסת.

לפי מאמרה של גב' קריסטינה פודגורסקה

מתוך "Nasza Gmina" מרץ 2013

אזה לביא מספרת על שינדלר בניו זילנד

אזה לביא, בתם של פלה ווילק רץ, היתה בת שנתיים כשפרצה מלחמת העולם השנייה, ובת חמש נלקחה למחנה העבודה בפלאשוב. למזלה הרב נכללה היא יחד עם הוריה ברשימת החיים של אוסקר שינדלר וכשהיתה בת שמונה שוחררה במחנה ברינליץ שבצ'כיה. עכשיו, 68 שנים לאחר השחרור, הוזמנה לספר את סיפורה האישי וסיפור של אחרים מיהודי קרקוב, בבתי ספר בניו זילנד.

"אני רוצה שאנשים ידעו מה קרה כדי שאירועים כאלה לא יקרו שוב. צריך לדעת להיות אנושיים ולא גזענים המובלים על ידי מגלומן מטורף! כך מסכמת אזה לביא בת ה-76 את מסעה בן שלושת השבועות בין בתי ספר ואוניברסיטאות בניו זילנד, על פי הזמנת הפדרציה הציונית בניו זילנד, קהילת העליה והבונים, אגודת ידידי ישראל בניו זילנד ועוד.

לביא, ילידת קרקוב, סיפרה לתלמידים כי ב-1941 אולצה משפחתה לעבור להתגורר בגטו הצפוף בפודגוז'ה. כבר בחודש הראשון נרצחו הסבים כי היו "זקנים מדי". אמה של לביא הסבירה לה כי אם היא רוצה לשרוד עליה להיות צייתנית, לא להיראות, לא להישמע, להיות בלתי נראית לגמרי. "הייתי כמו רובוט קטן וצייתני". ואווה – צייתה להוראות אמה.

באחד המקרים נכנסו הגרמנים לגטו על מנת לחפש ילדים. האם דחפה את בתה הקטנה מהחלון

למות מאשר להמשיך לסבול התעללויות והשפלות. האם עצרה את האב, והמשפחה המשיכה להלחם.

שנתיים מאוחר יותר נסגר הגטו, ולביא ומשפחתה הועברו למחנה העבודה פלאשוב. האם החלה לעבוד כמנהלת בית בביתו של קצין גרמני בכיר, שלא היה צדיק גדול, הוא סטר לאסירים ובעט בהם) ואמי נאלצה לנקות את הדם מכפפותיו ומגפיו. יש לציין שיחסו לאימי היה טוב מאד, כי הייתה עובדת מצויינת. אזה הילדה "בילתה" את ימיה בצפייה בזוועות המחנה: "מחנה זה היה גיהנום. אמון גת, המפקד המפלצתי של המחנה, היה יושב על המרפסת ויורה באסירים להנאתו.

לאזה לא היה סיכוי לשרוד, אלמלא אוסקר שינדלר ותושיותו. המשפחה נכללה ברשימת המועברים למחנה של שינדלר, אך עוד טרם ניצלנו."

היציאה הבחינו הגרמנים בילדה הקטנה ודרשו להוציאה מהרשימה. "שינדלר התערב, הרים את היד שלי, ואמר לגרמנים כי האצבעות הדקות שלי מתאימות לעבודה עדינה עם התחמושת" מספרת לביא.

בדרך לברינליץ הופנתה הרכבת, עם 300 הנשים שברשימה, לאושוויץ, והובלו למקלחות של המחנה. "ידענו מה משמעות המקלחות - גז. כל הנשים החלו לבכות ולצרוח, אך למזלנו מהברזים יצאו מים, והתקלחנו..."

לביא אומרת שלכשהגיעו לבסוף הנשים למפעל של שינדלר הוא ואשתו קבלו אותנו במרק חם וביחס אנושי אמיתי. שינדלר לא נתן לנאצים ששמרו על המחנה להכנס למפעל, כי לא נעשה שמה משהו פרודוקטיבי. שינדלר קנה תחמושת מכיסו להראות לגרמנים שאנחנו עובדים. כך ניצלנו."

בית"ר קרקוב

בגליון אוקטובר 2010 (גליון מספר 50) ספרנו בקיצור על תנועת בית"ר בקרקוב. הגרעין הראשון של התנועה בקרקוב נוסד ב-1926 ושכן ברחוב ז'ילונה 5. בשנת 1934 הגיע זאב ז'בוטינסקי לעיר, ולרגל בואו נערך בעיר מצעד גדול של בית"רים, בהשתתפות למעלה מאלפיים צעירים. ב-1935 התקיימה בקרקוב הוועידה העולמית של ברית הצה"ר. לאחרונה שלחה לנו לאה אפרת תמונה קבוצתית של הבית"רים, אשר צולמה ב-1929, לרגל נסיעתו של אחד החברים לארץ ישראל. מי שיכול להוסיף פרטים על האנשים המצולמים ישלח בבקשה למערכת.

ילידי קרקוב שגורשו משצ'קובה ב-1942

קופרשטיין (Kupferstein) פליציה שרה ילידת 27 בספטמבר 1903

לנדר (Lander) משה חיים, יליד 4 בדצמבר 1931

זלינגר (Selinger) רחלה שרה, ילידת 15 במרץ 1928

סטכלר (Stechler) אנטונינה שרה, ילידת 22 באפריל 1939

יונגרוירט (Jungerwir) תמרה שרה, ילידת 1869

וישניצר (Wisnitcer) מאוריצי ישראל, יליד 12 במאי 1930

זנברג (Zandberg) לאה שרה ילידת 14 במרץ 1873

וייס (Weiss) לאה שרה, ילידת 1 במאי 1882

רשימה אחרת היא של יהודים שנשלחו ביום חיסול גטו שצ'קובה לכשנוב, וביניהם חמישה ילידי קרקוב:

גוטר (Gutter) אנשל ישראל יליד 30 באפריל 1926

לאופר (Laufer) לאה שרה ילידת 8 ביולי 1912

לוק (Luck) אליאש ישראל יליד 10 בדצמבר 1896

זלינגר (Selinger) שמואל ישראל יליד 22 באוגוסט 1922

הספר Cmentarz Żydowski w Jaworznie (בית הקברות היהודי ביבוז'ינו) ראה אור בקרקוב בשנה שחלפה, ונכתב על ידי לשק הונדו, דריו רוזמוס וסלבומיר ויטקובסקי.

הספר מספר את סיפורן של שתי הקהילות היהודיות: יבוז'ינו (Jaworzno) ו-שצ'קובה (Szczakowa), מתחילת ההתיישבות היהודית במקום במאות ה-17 וה-18 ועד לסופן במלחמת העולם השנייה, עם חיסול הגטו ב-8 ביוני 1942. עיקר הספר מוקדש לתעוד בית הקברות במקום שעדיין נותרו בו כ-360 מצבות.

בספר מתפרסמות גם רשימות שמיות, שמקורן בארכיון של עיריית יבוז'ינו, של היהודים שנמצאו בגטו שצ'קובה ביום חיסולו. ברשימה שמות של יהודים שהתגוררו בשצ'קובה ונשלחו אל מותם ב-8 ביוני 1942, ובה גם שמות של 10 ילידי קרקוב ואלה שמותיהם:

פלציר (Felczer) שעה ישראל יליד 24 באוגוסט 1934
פליסיג (Fleissig) מרים שרה ילידת 20 באוקטובר 1864

תלמידי כתה 1.VI של הגימנסיה העברית

את התמונה קיבלנו ממשפחתו של דוד דרנגר, יליד 1915 בקרקוב, בנם של צבי וצפורה, והוא יושב במרכז בשורה התחתונה.

מאחורי התמונה כתובים שמות התלמידים וכך כתוב: דרנגר, צוקרורן, האובן, שטייף, שיימן, פורשטר, גולדברג מ. ו-פ., איזנברג, כהנא, מנדלבאום, גולדווסר, קורץ, לייבל, הלברשטם, זילברצווייג, לזר, גרוסמן, פליישר, סלומון, לנדאו.

המורים הם הפרופסורים: אהרינגר, פיידלר ומרקיהים.

האם מישהו מכס מזהה את קרובי משפחתו?

חול אקא?

מי שטרם שילם דמי חבר לשנת 2013 מתבקש לשלוח בדחיפות המחאה ע"ס 150 ש"ח לפקודת ארגון יוצאי קרקוב ת.ד. 17209 תל אביב.

דמי החבר מאפשרים לנו להמשיך לפרסם את העלוניס ולשמור על קשר עם חברי הארגון.

קו חם למען ניצולי שואה

מיזם משותף חדש של משרד הרווחה והשירותים החברתיים ועמותת ער"ן באמצעות מספר טלפון חינם.

1-800-24-1201

זהו הוא קו טלפון יעודי (שיחת חינם מכל טלפון), זמין ונגיש חינם לניצולי השואה ובני משפחתם. מתנדבי ער"ן, אשר עברו הכשרה מקצועית על ידי מיטב המומחים בתחום, מגישים סיוע רגשי טלפוני לניצולי שואה ובני משפחותיהם 24 שעות ביממה 7 ימים בשבוע.

התבגרות בצל האקציה

באותם הימים היו הילדים היהודים מתבגרים מהר. לעתים קרובות דווקא על הילדות הוטל העומס של עזרה כלכלית למשפחה. אמנם הסרט הלבן עם מגן דוד חייב את כל היהודים, אבל לילדות עם מראה "טוב" היה קל יותר להתחמק ממעקב הסביבה.

עד יוני 1942 היתה עוד אשליה של חיים ודאגות הפרנסה טרם השכיחו את הבעיה החמורה של הפסקת הלימודים וחוסר עיסוק מתאים לנוער. אמנם חובת עבודת הכפייה חלה מגיל 14, אבל רק עבודה וצרות לא יכלו למלא את החלל הריק, שנוצר בקרב הצעירים בגטו הסגור והמבודד. קשה ביותר היתה תחושתם של בני נוער מבוגרים יותר, שלפני המלחמה עמדו לפני סיום לימודי התיכון ואף החלו בלימודים באוניברסיטה. נוספו לכך הגזירות המיוחדות: בדצמבר 1941 יצאה פקודה, כי כל היהודים בגיל 14-25 חייבים לעבור בדיקות "אנתרופולוגיות". בחורות נאלצו לעבור בעירוס בדיקות משפילות בידי רופא גרמני, כולל בדיקות גינקולוגיות וחוויה זו נרשמה בזכרונותיהן כאחת הקשות ביותר.

מה הפלא, שהעוני המחמיר, ההשפלות הבלתי פוסקות, חיסול חיי התרבות, הגירוש "הקטנים" והאימה בפני העתיד המעורפל הכתיבו הרהורים קשים:

"וכך אנחנו יום יום חיים, בלי רדיו, חשמלית או קולנוע, בלי לימודים, פטורים מכל חובה, אין רצון לחיות ואין מטרה... רק מעטים שומרים על מורל גבוה, והרוח נפלה, כן, אצל רובם, שהרי לנו לצעירים יום יום כאן ממתין המוות, לא רגיל, אך אחד לכל על כן, על מנת להשכיח ייסורים וצרות אל תתפלאו, שאנחנו – שותים! כדי להטביע בכוס מלאת היין חיים ללא מחר, חיים עלובים... כן, הרי קיים, במרחק, אי שם בית ספר, רדיו, קולנוע, פשוט העולם!"

את השיר הזה, המזעזע בפשטותו, כתבה הלינה נלקן ביומנה ביולי 1941, כאשר איש בגטו לא ידע, כי על כל יהודי אירופה מאיימת השמדה טוטאלית. מניין לנערה בת 17 אותה תחושה של יאוש, של חוסר תקווה? במחצית 1941 עוד היה מה לאכול, בבית עוד היו אמא ואבא, עוד היו חברים ואפילו אהבות ראשונות. והיתה תשוקה עזה לחופש, ללימודים,

לשמחה, לאהבה. במה מצאו אותן נערות קצת נחמה ותקווה?

נכון, היו מסיבות שכרות. בגטו חסר לחם, אבל וודקה ויין ניתן היה להשיג תמיד. הפגישות החברתיות היו נערכות בדירות פרטיות, אצל אחד מן "החברה". תחילה שרו, שוחחו, סיפרו על העבודה, התבדחו על חשבון "שליטי הגטו", אחר כך היתה מוזיקה וריקודים סלוניים והערב היה נגמר בגיפופי זוגות בפנינות החדר. וכמובן שתו. היו גם פגישות מסוג אחר. מספרת אירנה ברונר: "אצל חברתי פרנקה מונד היה עוד פסנתר, היינו מתאספים אצלה, ניגנה אז ביאנקה פילץ, פסנתרנית צעירה וכשרונית מאוד. הבנים הביאו פטיפון ותקליטים עם מוזיקה קלאסית וכאשר היינו מאזינים למוזיקה הנפלאה, ניסינו בכל כוחותינו להינתק מן המציאות ומן הפחד מפני העתיד. בכלל בני הנוער היו מתאספים הרבה, לומדים יחד, היו חוגים לשפות זרות, חוגי ספרות. כפי שלאחרים הדת, כך בשבילנו האמונה בנצחיות הערכים ההומניסטיים או האמנותיים נתנה לנו את הרגשת העליונות מעל המצב, נתנה לנו כוח הישרדות".

גזירת הביטול של בתי הספר לילדים יהודיים הולידה יוזמות שונות: באותן עירות וכפרים, לשם גורשו אלפים מיהודי קרקוב עוד בשנת 1940, נתגלו בין הבחורות היהודיות כשרונות פדגוגיים. כך לדוגמה, בעיירה בז'סקו-נובה אירגנה ברוניה שכטר, סטודנטית לשעבר, קורס לילדים מגיל 7 עד 14, בו לימדה פולנית, חשבון, גרמנית ואפילו לטינית. כאשר הוקם הגטו, רבים היו המורים והמורות מלפני המלחמה, שעמדו על מצוקת הנוער וחיפשו בעצמם קצת פרנסה. מיוזמתם היו מתארגנים חוגים שונים, בהם התנהלו לימודים בדירות פרטיות...

רחל אהרונוביץ-שפירא, שאף היא עבדה כמורה, זוכרת את הדילמות אתן התמודדה בזמן השיעורים: "שאלתי את תלמידי – על מה נלמד בשיעורים שלנו? התשובה היתה: על ספרות יפה. ויפה היה זה שדיבר על מעשים יפים. הרי גיל זה הוא גיל האידיאליזם. הילדים הסכימו שירמו אותם, הם רצו שירדימו אותם... היינו בוחרים יצירות כאלה, שאפשרו לנו להתרחק מחיי היום יום. זכור לי, שפעם בזמן הוויכוח על אחד הספרים, דיברנו על נושאים מוסריים, על ערכים כלל-אנושיים. ואז אחת התלמידות, בת 16, שאלה: 'מדוע הם רוצחים אותנו? היכן הערכים האלה?'

הרי כל זה אינו קיים כלל, רק בספרים כותבים כך'. – לא ניסיתי אפילו לשכנע אותה. הרי המציאות הסובבת אותנו היתה כה אכזרית. ילדים אלה נשאו בקרבם רעיונות נשגבים, אבל הרגשתי, כי הם בעצמם רצו להחניק אותם, לסלק אותם, הם רצו להיות גסים, אכזריים, הם חלמו על נקמה. התמורה שחלה בנפשות עדינות אלו הורגשה היטב... המציאות האיומה הרחיקה אותם מן האידיאליזם, מחלומות הנעורים היפים, שהם זכותו של כל צעיר. בחיי יום יום, בתוך המשפחות שנופצו, מול הקלגס הגרמני – הם היו בהחלט ריאליסטים..."

את הביטוי הנוקב לאכזבה מכל האידיאליזם מוצאים בשירה של הנריקה כרמל הפונה "לפרופסורים" וכן אכן מופיעים כאן רגשות חדשים: יצר הנקם, האמונה בכוח, הסגידה לאלימות. רגשות זרים בהחלט ל"כרוכיות הגלותית". אבל כיצד לתרגם למעשה את רצון הנקמה? האמנם יש מחתרת בגטו? היא היתה, אפופה בסודיות ומסתורין, מפחד מלשינים ששרצו בשטח. וכאשר בא הגירוש ביוני 1942 והתנפצו כל האשליות, רבות היו הנערות, שהלכו לטרנספורט יחד עם הוריהן: גיזה שטיינר, מרילה בקר, רניה רוזנברג ואחרות. מדוע עשו זאת?

אלה שנותרו, שוב נרתמו למעגל היומיומי: ביום עבודת כפייה, בערב עמידה בתור לקבלת הלחם, עזרה בבית ובערב – פגישה עם חברים וחברות. לבעלי אפשרויות לשלם בעד כרטיס כניסה היתה אפשרות לבקר בקונצרט או במופע אחר, שהתקיימו מדי פעם באולם של "הבורסה" או של בית היתומים. אפילו בתי הקפה המעטים שעדיין היו קיימים בגטו, היו בערב מלאים עד אפס מקום... ושוב מופיעה הדילמה: האם נוכח איום המוות היה טעם לערוך מופעים, מסיבות ופגישות חברים? האם אלה שעשו זאת היו גיבורים? "לא – עונה הלינה נלקן – לא היינו ולא חשבנו את עצמנו לגיבורים. אבל בכל זאת – זו כן היתה גבורה, אותו מאבק, אותה השתדלות לחיות באופן "נורמלי" בתנאים שאינם מתקבלים על הדעת, על פי התהום של השמדה טוטאלית."

ד"ר פליציה קראי

מתוך: "נשים בגטו קרקוב"

המאמר המלא פורסם

ב"לקוט מורשת" ניסן תשס"א,

אפריל 2001 גליון ע"א

הבונקר שברחוב נדוישלנסקה

...במקביל, התחילו השכנים בבנין שלנו להכין מחבוא גדול שאפשר יהיה להסתתר בו במשך ימים מספר. מהנסיון הקודם למדנו כי אחרי "האקציה" – כשהגרמנים עזבו את השטח – כל מי ששרד במחבוא לא היה שוב מבוקש ויכול היה להמשיך להמצא בגטו. יתר על כן, אפילו אם יחוסל הגטו וכל תושביו יועברו למחנה פלשוב או יגורשו, הרי אחרי שירגעו הרוחות אפשר מהבנין שלנו לצאת דרך החלונות או הדלת שבחדרנו ישר לצר "הארי" (הנוצרי) ולהמלט.

הפעם עשו השכנים את הבונקר בעליית הגג. עליית הגג השתרעה מעל לכל שטח הבניין ושימשה את דיירי הבית לתליית כבסים, אשר בימי החורף הקרים היו תלויים שבועות עד שהתייבשו. העליה היתה מחולקת לשני חלקים, לאחד הכניסה מימין לחדר המדרגות ולשני – היותר גדול – נכנסו משמאל. שם, בעליית הגג השמאלית הוקצה שטח אחורי עבור הבונקר והוסווה על ידי קיר לבנים שנבנה במיוחד לצורך זה. בפינה נסתרת של הקיר החדש – על יד הרצפה – הוצאו מספר לבנים כדי שהאנשים יוכלו להשתחל פנימה. את הלבנים האלה החזירו למקומן מבפנים בצורה מאד מדויקת, כך שלא הורגש כי הוצאו. החלק הזה של עליית הגג הופרד לגמרי, ומי שלא ידע על קיומו, לא היה מעלה בדעתו שהקיר החדש אינו קצה עליית הגג, אלא סוגר על בונקר גדול...

בדממה המוחלטת שהשתררה בגטו אחרי גרוש תושביו, אפשר היה בבונקר שלנו לשמוע בברור את צעדיהם של השוטרים שפטרלו עדיין יומם ולילה מסביבו ברחובות ריקים מאדם. למרות שהתאמצנו מאד לשמור על השקט בבונקר, הרי הוא הופר מפעם לפעם על ידי שעול של מישו, בכי של ילד שערך שניות מספר, וכדומה. כמו שאנחנו שמענו את צעדי השוטר יכול היה גם הוא בוודאי לשמוע קצת רחש-לחש מן הגג, כשעבר על יד ביתנו. החשש הזה כרסם מאד בלב כולנו וידענו כי לא נוכל להשאר במקום זה זמן רב. בחיפושים אחרי יהודים מסתתרים בבונקים טיפלה, חוץ מהגרמנים, גם מחלקה מיוחדת של המשטרה היהודית, בהנהלתו האישית של מפקד האו.דה. שמחה ספירו הידוע לשמצה.

כבר ביום ב' קיבלנו סימנים כי יודעים עלינו. לפנות ערב נשמעו צעדים בעליית הגג מעבר לקיר. מחפשים אותנו. אנשי האו.דה. דפקו על הקירות וקראו "יהודים, צאו! באנו להציל אתכם!". המנוסים מבינינו שעברו כבר

חוויות דומות, רמזו לשמור על שקט מוחלט, ואיש מכל ה-110 שהיו שם לא נע ולא זע. תחבולתם זו של אנשי האו.דה ידועה היתה כבר ממקרים דומים שקרו בגטאות אחרים.

השקט נשמר בבונקר בקפדנות רבה. כשהסתלקו הזדים התחילו בעלי יוזמה מבינינו לתכנן את הבריחה אל מחוץ לגטו... אחד האנשים יצא בלילה והתברר לו שהאוקראינים אמנם עזבו, וברחוב על ידינו שומר רק שוטר פולני אחד, אשר מתחלף כל כמה שעות. הוא בא במגע עם אחד השוטרים, הבטיח "להיטיב" עמו כהוגן, ונדברו כי למחרת ביום ג' באמצע הלילה, כשאותו שוטר שוב יהיה על משמרתו, יתחילו לצאת מן הבונקר קבוצות קטנות של אנשים.

ביום ג' בבוקר שמענו שוב פעם את המחפשים. אנשי האו.דה. דיברו ביניהם יידיש ואמרו: כאן בוודאי נמצאים אנשים. אולי הריחו ריח רע מבית השימוש אשר לתוכו נשפכו הדליים, וכדי לא להרעיש לא נשטף במים. הם הסתובבו בעליית הגג וחיפשו, אבל גם הפעם לא מצאו את הכניסה לבונקר, והלכו. נשמנו לרווחה אך שמחתנו לא ארכה זמן רב. הם חזרו עוד באותו ערב, בראשותו של רב המרצחים הגרמנים קונדה וקלבו, ובפיקודו של שמחה ספירו, מפקד האו.דה. אחרי בדיקה מדוקדקת של הבית, הבחינו כנראה בכמה אשנבים אטומים של עליית הגג, והסיקו מכך כי זהו מקום הבונקר. הבעיה שעמדה בפניהם היתה כיצד נכנסים לתוכו? הם ראו כי מתחת לאשנבים ישנה בליטה, כעין גגון צר, עליה אפשר ללכת, אמנם בסיכון מה, סביב כל הבית. ספירו הרשע בכבודו ובעצמו "קנה לו" את המצווה הזו למצוא אותנו. הוא יצא מאחד האשנבים שהיה מחוץ לבונקר, והתקדם על הבליטה הצרה מאשנב לאשנב עד שהגיע לאשנב שעל הבונקר. אלומת אור חזק מפנסו שהאירה פתאום את יושבי הבונקר הנפחדים העידה על הצלחתו...

במהומה שקמה נדחפנו אל היציאה שחייבים היו כבר לגלות ולפתוח. עם תרמילינו בידינו ירדנו מזועזעים והמומים. למטה בחצר חיכו לנו עוד מספר אנשי או.דה. וגרמנים, ובראשם רב הקלגסים קונדה ימ"ש וכלבו הענק...

האחיות לבית ארנברג:

שרה פונק, ליבא מרים ארליך, ריבה אברמוביץ
מתוך: "דבר הישועה"

מי מכיר? מי יודע?

באלבום התמונות של משפחתה של צילה פישר נמצאו שתי תמונות של קבוצת נערים צעירים ועל אחורי התמונה כתוב: "קרקוב, יולי 1935". האם מישוה יכול לזהות מי מהמצולמים?

ככר גיבורי הגטו השוכה לחלוטין

לפני פחות מ-8 שנים, בדצמבר 2005, נחנכה הככר המשופצת בפודגוז'ה, ככר גיבורי הגטו הידועה גם בשמה הקודם: ככר זגודי (=הסכמה), אך כבר היא לוקה בכל תחלואי התחזוקה האפשריים. לזכרם של התושבים היהודים של הגטו הוצבו במקום 80 כסאות, מהם 33 עשויים ברונזה ועוד 37 כסאות "רגילים", ובחנוכת הככר המשופצת נכחו כל פרנסי העיר.

אך משום מה לא חשבו פרנסי העיר שיש צורך בהסבר למי שמגיע למקום ולא קרא ולמד במדריך המודפס על הגטו היהודי, למה שימשה הככר ומה הסימליות של הכסאות המפוזרים באופן א-סימטרי ברחבי הככר הגדולה. רק שלט קטן על אחד הכסאות מציין את מועד סיום השיפוץ.

בנוסף, המקום אינו מתוחזק כראוי. האדריכלים פיזר לויצקי וקזימיזי לאטאק תכננו תאורה מתאימה בככר, ובנוסף בבסיסו של כל כסא עוצב מקום מתאים לתאורה, שאמורה היתה להאיר את הכסא ולהוסיף לתאורת הככר. מסתבר שאין כלל תאורה בככר בלילה, והאורות היחידים הם האורות מתאורת הרחובות הסמוכים; אף אחד מהכסאות אינו מואר ויתרה מכך, בחלק מהכסאות "מתקן" התאורה מקולקל או כלל חסר; מספר כסאות (לפחות שלושה) חסרים; והבניין הקטן שבככר, שעליו כתוב "1941-1943" חשוך לחלוטין וגם החדר הקטן שיועד להדלקת נרות חשוך לחלוטין.

אנו מבקשים מפרנסי העיר לפעול במהירות לתחזוקת המקום, שכן המצב הנוכחי אינו מכבד את זכר יקירנו.

מכתבים משטח הכיבוש הגרמני בפולין

ירושלים, ת.ד. 588 ויצרנו למכתבם בול-דואר.

קראקא
אלתר לבקוביץ, צבי שווייד, חיים
רונשטיין, נפתלי ה. גוטמן, אברהם
וורובל, נחמיה רוזנפלד, שמעון
שפריצר, יוסף שליכטר, לאה קליין,
שלמה פוזנר ומשפחתו.

תודה לגידי פורת על הידיעה.

מתוך "צופה" מיום 10 בדצמבר 1940, עמ' 3:

"רשימה של אנשים משטח הכבוש הגרמני בפולין, שמהם נתקבלו תשובות על המכתבים שנשלחו בשעתם על ידי הוועדה היהודי פולין, שעל יד המרכז העולמי של המזרחי לצלב האדום בגניבה באמצעות הקונסוליה הפולנית בארץ.

הרוצים לקבל את המכתבים יפנו ללשכת המרכז העולמי של המזרחי,

קצרים

בית המשפט בקרקוב מחפש את יורשיה של **פרדריקה שטרן** לבית דייכס, בת זיגמונט דייכס וחיה הופמן, ילידת 1907. כל היודע פרטים מתבקש לפנות למערכת.

סנדרה פלמן מטורונטו קנדה מחפשת מידע על אביה, זיגמונט זליג פילצמכר ז"ל. אביה היה יליד קרקוב, 1917, ובזמן המלחמה היה גם אסיר בכלא מונטלופיך והועסק כנגר, לאחר השחרור עבר לקנדה. בשנת 1967 העיד בגרמניה נגד אנשי גסטפו שהיו במוטלופיך. מי שהיה אסיר במונטלופיך ויכול למסור פרטים יכתוב למערכת או לסנדרה ב: Sandra.rdh@hotmail.com

פרופ' טובי עציון מבקש מידע לגבי סביו, משפחת טוביה ודבורה הולצר (Holzer) ועשרת ילדיהם, אשר התגוררו בשנים שלפני המלחמה ברחוב אוגורודובה (Ogrodowa) מס' 6. אחת הבנות, הניה, ילידת 1918, היתה תופרת. האם מישהו הכיר את המשפחה ויכול למסור פרטים אודותיה? tuvi.etzion@gmail.com

בחרקוב שבאוקראינה נפתחה תערוכת ציוריו של **יוסף באו** על השפה העברית "ציורים מדברים עברית". התערוכה התקבלה בתגובות נלהבות בטליוויזיה ובעתונות המקומית.

בגליון הקודם התפרסמה תמונה של חברי הסתדרות "השומר הצעיר" בקרקוב בשנת תרפ"ט-1929. **אריה רוזנר** מציין כי אביו, איזיק רוזנר, נמצא בתמונה בשורה השניה מלמטה, רביעי משמאל עם חולצה כהה וצווארון לבן (קרוב למרכז התמונה). האם מישהו יכול לזהות אנשים נוספים בתמונה?

מגדלנה קופץ, סטודנטית באוניברסיטה היגלונית בקרקוב, כותבת עבודת מסטר על חדר הקריאה לנשים "רות" שנוסד כבר בשנת 1899 בקזימיז'. במדריכים של השנים 1914 ו-1917 מוזכר המקום. האם מישהו שמע על המקום? יודע פרטים עליו? נא להודיע למערכת.

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה על פטירתה של

רות כהן ז"ל

ילידת קרקוב
בת שמואל וגיסל צוקרברוד

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
משתתף בצערה
של יעל רובינשטיין
על מות אמה

חיה רוטבלום ז"ל

ילידת קרקוב,
בת ישראל ואנה כהן